

Ilova elementlarining strukturaviy tahlilini o'rganish

Sevara Raxmonqulovna Axmedova
A.Sevara000@gmail.com
Jizzax politexnika instituti

Annotatsiya: Stilistikasi fan uchun ilmiy qiymatga ega bo'lib, ulardan nemis va o'zbek tillarida badiiy asarlarni stilistik jihatdan tahlil qilish va qiyoslash mavzusida ilmiy maqolalar yozishda, shuningdek o'quv qo'llanmalari yaratishda foydalanish mumkin. Strukturaviy tahlillar nafaqat nemis tili stilistikasi uchun balki, hozirgi o'zbek adabiy tili uchun ham ilmiy-amaliy ahamiyatga egadir.

Kalit so'zlar: Ilova, metod, xorijiy til, matn, qurilmalar, og'zaki nutq, grammatik shakl

Structural of application elements study of analysis

Sevara Rakhmonkulovna Akhmedova
A.Sevara000@gmail.com
Jizzakh Polytechnical Institute

Abstract: Stylistics has a scientific value for science and can be used in the writing of scientific articles on the stylistic analysis and comparison of works of art in German and Uzbek, as well as in the creation of textbooks. Structural analysis is not only for German stylistics, but It is also of scientific and practical significance for the modern Uzbek literary language.

Keywords: Application, method, foreign language, text, devices, oral speech, grammatical form

Ma'lumki, O'zbekistonda chet tilini o'rganishga alohida e'tibor berilmoqda. Oliy o'quv yurtlarida yuqori malakali mutaxassislar tayyorlashda chet tilining o'rni beqiyosdir. Til o'rganishdan asosiy maqsad, talabalarda xorijiy (nemis) tilida gapirish ko'nik masi hosil qilishdir. Bu maqsadning ro'yobga chiqishda zamonaviy pedagogik texnologiyalar juda qo'l keladi. Hozirgi davrda malakali kadrlarning O'zbekiston taraqqiyotidagi o'rni ulkandir. Ayniqsa jahonda ro'y berayotgan voqeilikni ommaga yetkazishda tilchi kadrlarga ishonch berilgan [1].

Nemis tilini stilistikasi fani uchun ilmiy qiymatga ega bo'lib, ulardan nemis va o'zbek tillarida badiiy asarlarni stilistik jihatdan tahlil qilish va qiyoslash mavzusida ilmiy maqolalar yozishda, shuningdek o'quv qo'llanmalari yaratishda, shuningdek

oliy o'quv yurtlarida shu mavzuda maxsus kurslar o'tishda foydalanish mumkin. Strukturaviy tahlillar nafaqat nemis tili stilistikasi uchun balki, hozirgi o'zbek adabiy tili uchun ham ilmiy-amaliy ahamiyatga egadir [3-4-5].

Stilistikaga oid bir qator masalalar nafaqat o'zbek olimlari, balki nemis olimlari tomonidan ham o'rganilganda munozaralarga sabab bo'lib qolmoqda. Shunday bahsli, muammoli masalalardan biri ilovali elementlar haqidadir.

1. Hozirgi zamon nemis adabiyotida ilova qurilma hodisasi keng tarqalgan stilistik hodisadir. Ilova qurilmaning har-xil strukturaviy tiplari uchrab turadi. . Endilikda ilova qurilma hodisasi sintaktik – stilistik hodisa sifatida turli tillarda dolzarb masala bo'lib kelmoqda. Tuzilishi jihatidan ilova qurilma ikkita katta guruhga bo'linadi.

2. Biriktiruvchi bog'lovchilarsiz ifodalanib kelgan ilovali elementlar. Biriktiruvchi bog'lovchilar yordamida ifodalanib kelgan ilovali elementlar. Aynan shu biriktiruvchi bog'lovchilar yordamida va bog'lovchilarsiz ifodalanib kelgan ilovali elementlar o'rganish va tahlil qilish mavzuning dolzarbligidir.

Nemis tilshunosligida bu holat stilistik hodisa sifatida o'rganiladi. Ilovali qurilma hodisasi hozirgi nemis tili sintaksisida muhim o'rin tutadi. Nemis olimlari G.Shtarke, U.Xoberk, L.Shpiser va boshqalar ilova qurilmani gap qurilishida chetga chiqish, chetlashtirish, birikish, bo'linish yoki fikrni kengaytirib bayon etish kabi atamalar orqali tushuntiradilar. Ilmiy adabiyotlarni ko'zdan kechirish natijasida ilova qurilma hodisasi nemis tiliga xos xususiyatdir degan xulosaga kelish mumkin [6-7].

1. Ilova qurilmalar quyidagi bergilarga ega:

2. Sodda yoki qo'shma gaplar og'zaki nutqda to'xtalish (pauza), yozuvda esa nuqta orqali;

3. bu bo'laklar bir-birlari bilan grammatik va semantik bog'lanish orqali; 4. ikki bo'lakli tarkibiy qism; ajratilgan element asosiy vo'qea-hodisani ifodalanishi, bayon etilishi bilan ajratiladi. Ilova qurilma hodisasi - bu qo'shimcha ibora bo'lmasdan, bayon etilayotgan fikrning bo'laklarga ajratib ko'rsatilishidir. Nuqtadan keyin ifoda etiladigan fikr gapdagi asosiy ifodaga qo'shimcha ifoda hisoblanadi:

Masalan: *Ob ich das gelesen habe. Einen kleinen Artikel des Schriftstellers unter der Unterschrift. „Ein talentiertes Büchlein“.* (E.M.Remarque)

Ein Schock konnte mich noch retten. Eine Frage. Zwei Worte.

Ba'zi ilovali elementlar to'liqsiz gaplarga ham o'xshab ketadi. Ilovali qurilmadagi gaplar asosiy ifodaga bog'liq bo'lib, u bir shaxs tomonidan bayon etilayotgan fikrni ifodalab kelib, ma'lumotlarning bir butunligini ko'rsatadi:

Masalan: *Er lächelte schwach. Ein bißchen ironisch* (E.M.Remarque)

Elliptik gaplar dialogik nutqda sintaktik bir butunlikni ifoda etishda xizmat qiladi:

„Hat dich jemand gesehen?“ fragte sie. Ja, Eine ältere Frau“. „Ohne Hut? Ja, ohne Hut“.

Ma'no xususiyatiga ko'ra ilovali elementlar grammatik zamon ma'nosi bir xillikniifoda etadi. Morfologik jihatdan ilova qurilmadagi fe'lning mayl, shaxs, son kabi grammatik kategoriyalari mos kelishi lozim, aks holda u elleptik gapga aylanadi. Ilova qurilmadagi gaplarning o'rnini almashtirish ham mumkin, bunda grammatik ketma-ketlik o'zgarmaydi [8].

Agar asosiy ifodaga birikib kelgan ilovali elementning soni bitta bo'lsa, u holda sodda strukturaviy ilova qurilma hisoblanadi. Murakkab strukturaviy ilova qurilma deganda asosiy ifodaga birikuvchi ilovali elementlarning soni birdan ortiq bo'lgan konstruksiyani tushunamiz.

Shuni ta'kidlash lozimki, ilovali element funksiyasida faqat so'z birikmalari emas, balki to'liq gaplar, bog'langan qo'shma gaplar va ergashgan qo'shma gaplar ham kela oladi.

Ilova qurilma hodisasi dastlab og'zaki nutq jarayonida yuzaga kelgan. Bunda intonasiya muhim rol o'ynaydi. Yozma nutqda esa intonasiya nuqta bilan belgilanadi. N.S.Pospelovning fikricha asosiy ifoda bilan ilovali element o'rtasidagi bog'liqlikda ohang asosiy rol o'ynaydi. Buni o'rganishda ko'plab ilmiy ishlar olib borilgan. Og'zaki nutqda katta ahamiyatga ega bo'lgan ohang yozma nutqda ham namoyon bo'lib, u ilovali elementlarni ifoda etishda nuqta bilan belgilanadi.

Ilovali element ishtirok etayotgan gaplar ovoznining pasayishi va biroz ohang bilan to'xtalish yuz beradiki, buni e'tiborga olish lozim.

Turli xil ilova konstruksiyasining u yoki bu holda foydalanishi albatta gapirayotgan yoki yozayotgan kishining maqsadiga bog'liq. Chunki ilovali elementning avval aytib o'tilgan fikrga qo'shimcha ma'no anglatib kelishi va shu fikrning ma'noviy xususiyatini kuchaytirishi uchun ishlatiladi. Shuning uchun ham bu hodisani faqatgina og'zaki nutq jarayonida birdan yashirin ravishda sodir bo'luvchi hodisa deb tushunmaslik kerak. Shuni ta'kidlash lozimki, ilova qurilma hodisasi yozma nutqda ham keng tarqalgan va bu har bir yozuvchining xususiy uslubiga bog'liq, boshqacha qilib aytganda ilova hodisani va uning har-xil strukturaviy guruhlarning yuzaga keltiruvchi va hal qiluvchi omil bu - uslubiy omildir. Bu hodisa adabiyotlarda keng tarqalgan.

Ilovali elementlar ilova qurilma tarkibida xilma - xil uslubiy funksiyalarni ham bajarib kelishlari mumkin. Ularning uslubiy funksiyalari asosan gap strukturasi soddallashtirib, tasvirlanayotgan voqea - hodisalarning ta'sirchanligini, badiiyligini, jonligini oshirish; tasvirlanayotgan voqea - hodisalarning ta'sirchanligini, badiiyligini, jonliligini oshirish; tasvirlanayotgan voqea - hodisaga kitobxonning diqqat e'tiborini jalb qilish va boshqalar. Bu asarlar ustida olib borilgan bizning kuzatishlarimiz kelajakda ilova qurilmaning u yoki bu yozuvchining ijodida uchraydigan xuddi

shunday hodisalarni qiyoslab o'rganishga asosiy omil bo'ladi degan niyatdamiz. Bitiruv malakaviy ishining amaliy ahamiyati kattadir. Ishning natijalari tahlil o'qish jarayonida, stilistika fani bo'yicha bo'ladigan amaliy mashg'ulotlarda, shuningdek nazariy va amaliy tarjima fanida keng ko'lamda qo'llanishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Karimov.I.A.” Chet tillarni o’rganish tismimini janada takomillashtirish chora –tadbirlari” to’g’risidagi 2012 yil 10-dekabr 1875 qarori “Xalq so’zi gasetasi” 2012 yil 14-dekabr
2. Ванников Ю.В. «Существует ли присоединительная связь предложения» Университета дружбы народов им. Лумумб.. – М, 1987 г..вып. . 2с. 166-183.
3. .«Грамматика русского языка ». – М. Изд-во АН , с.. 441. Карпенко М.В. «Присоединительные конструкции в современном русском языке ». (Учебное пособие) Черновск. 1976, с.. 31.
4. Поспелов Н.С. « Сложное синтаксическое целое и основные особенности его структур». сб. Докладов. М. 1988, с. 11-20.
5. Попова И.А. «Сложносочиненное предложение в современном русском языке», сб. Вопросы синтаксиса современного русского языка. – М, 1980,с.368-379.
6. Ахмедова С. Р. Таълим ва тарбия жараёнлари узвийлигининг самарадорлиги //Science and Education. – 2021. – Т. 2. – №. 9. – С. 369-373.
7. Ахмедова С. Р. и др. Инновацион технологияларни таълим жараёнларига татбиқ этиш йўллари //Science and Education. – 2021. – Т. 2. – №. 10. – С. 492-496.
8. Турсунов Б.Т., Облакулова С.Х. Библиографический указатель по вопросам синтаксического целого, присоединения, парцеллирования – Самарканд Изд-во СамГУ 1982г. стр.76.
9. Feuchtwanger L. „Erfolg“. Aufbau – Verlag Berlin und Weimar. 1973-781s.
10. Feuchtwanger L. „Die Jüdin von Toledo. Jefta und seine Tochter“. Aufbau – Verlag Berlin und Weimar, 1969-735s.
11. Seghers A. „Das Vertrauen“. Aufbau – Verlag Berlin und Weimar. 1971-454s.
12. Axmedova, S. R. (2021). Chet tillarni o’rganish va undagi metodlarning ahamiyati. *Science and Education*, 2(11), 1076-1080.

References

1. Karimov.I.A. ” Resolution of December 10, 1875 "On measures to improve the system of learning foreign languages" "People's Word Newspaper" December 14, 2012

2. Vannikov Yu.V. "Is there a connecting connection of the proposal" Peoples' Friendship University of them. Lumumb .. - M, 1987 issue ... 2c. 166-183.
3. "The grammar of the Russian language." - M. Publishing house of the Academy of Sciences, p. 441. Karpenko M.V. "Connecting structures in modern Russian". (Study guide) Chernovsk. 1976, p. 31.
4. Pospelov NS "A complex syntactic whole and the main features of its structures." Sat. Reports. M. 1988, p. 11-20.
5. Popova I.A. "Compound sentence in modern Russian language", collection of articles. Questions of the syntax of the modern Russian language. - M, 1980, p. 368-379.
6. Axmedova S. R. Effectiveness of integration of educational processes // Science and Education. - 2021. - T. 2. - №. 9. - S. 369-373.
7. Axmedova S. R. and dr. Ways to apply innovative technologies in educational processes // Science and Education. - 2021. - T. 2. - №. 10. - C. 492-496.
8. Tursunov B.T., Oblakulova S.Kh. Bibliographic index on the issues of the syntactic whole, joining, parceling - Samarkand Publishing House of SamGu 1982. page 76.
9. Feuchtwanger L. „Erfolg“. Aufbau – Verlag Berlin und Weimar. 1973-781s.
10. Feuchtwanger L. „Die Jüdin von Toledo. Jefta und seine Tochter“. Aufbau – Verlag Berlin und Weimar, 1969-735s.
11. Seghers A. „Das Vertrauen“. Aufbau – Verlag Berlin und Weimar. 1971-454s.
12. Akhmedova, S. R. (2021). Learning foreign languages and the importance of their methods. Science and Education, 2 (11), 1076-1080.